

פרוזבול

רא"ש מסכת גיטין פרק ד סי' כ

והא דאין כותבין פרוזבול בשביעית אע"פ שאינה משמטת אלא בסופה נראה לפרש הטעם ע"פ המקראות מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו מפשיטה דקרא ילפינן דאין שביעית משמטת אלא בסופה כדכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמטיה וזה דבר השמיטה (א) שאינו אלא בסוף השבע שמוט כל בעל משה ידו אבל מיד כשהתחלה שנת השמיטה אין בית דין בודקין לגבות שום חוב וגם המלוה בעצמו אין לו ליגוש הלוה דכתיב לא יגוש את אחיו ואת רעהו כי קרא שמטה לה' מיד שנכנסה השמיטה לא יגוש אבל אם יפרע הלוה מעצמו אין צריך לומר משמט אני וכמו שאין נזקקין לגבות החוב כך אין נזקקין לכתוב פרוזבול מיד כשנכנסה שביעית

תוספתא סוף שביעית

אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית

אבן עזרא דברים פרשת ראה פרק טו

(א) וטעם מקץ שבע שנים תעשה שמטה - בתחלת השנה, כאשר פירשתי.

רמב"ם פ"ט שמטה ויובל ה"ד

אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה ... לפיכך המלוה את חבירו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה וכשתשקע חמה בלילי ר"ה של מוצאי שביעית אבד החוב

רמב"ן דברים פרשת ראה פרק טו

(א - ב)

ועל דעת רבותינו (ספרי קכב) "מקץ" בסוף השבע, ולא ידבר הכתוב אלא בשמיטת כספים, יאמר מסוף כל שבע שנים הנמנים לכם תעשו שמטה שישמוט כל בעל משה ידו, ולכך אמרו (ערכין כח ב) שאין שביעית משמטת אלא בסופה. וכן לדעתם (שם), מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסכות, בסוף השבע, אלא שהקץ הנזכר בכאן הוא מיד והקץ הנזכר שם מופלג שהרי פירש במועד שנת השמטה בחג הסכות. והנה טעם שניהם "מתכלית", יאמר בכאן מתכלית שבע שנים תעשה שמטה, ושם יאמר בו גם כן כאשר תכלינה שבע שנים במועד שנת השמטה תעשה הקהל:

שולחן ערוך חושן משפט הלכות הלואה סימן סז

סעיף ל

(כו') נד' אין שביעית משמטת כספים { נב' } נד' אלא בסופה, לפיכך המלוה את חבירו בשביעית עצמה, גובה חובו כל השנה בבית דין, וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב.

גיטין לו.

תנן התם פרוזבול אינה משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך וכו' עמד והתקין פרוזבול.

שביעית יג.

זהו גופו של פרוזבול, מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמים למטה או העדים

שולחן ערוך חושן משפט הלכות הלואה סימן סז

סעיף כ

לג' תלמידי חכמים שהלוו זה את זה, ומסר דבריו לתלמידים, ואמר: מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחת. הגה: לד' וי"א <ג> דכל אדם נמי יוכל לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד, ומהני, ואין צריך פרוזבול (טור). לה' מ' ואין חילוק בין אם המלוה בעיר הדיינים או לא, כא' כי יכול לומר אפילו שלא בפניהם: אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני שבעיר פ' (מרדכי ס"פ השולח).

סעיף כא

יש מי שכתב ענין שטר פרוזבול כך הוא: הולך המלוה מא' אצל שלשה עדים (בה"ת בשער מ"ה בשם י"א), לו' } מ' } ויש אומרים אפילו לשנים, ואומר: הווי עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול לז' קמי שלשה דיינים לח' מב' דאינון פלוני ופלוני ופלוני דיינים לט' שבמקום פלוני, ודי לו אם יחתמו בו אותם עדים. מ' ואי חתמו ביה דייני, טפי מעלי, מא' ואין צריך שם עדים.

חידושי הרמב"ן מסכת גיטין דף לו עמוד א

ומי איכא מידי דמדאורייתא משמט והלל אתקין דלא תשמט. איכא למידק ומדאורייתא מי משמט. והא תניא בספרי ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך ולא של אחיך בידך יצא המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לב"ד שאין משמטין, וי"ל מדרבנן וקרא למלוה על המשכון אתא, ולא משמע לי דהתם מדרבי יצחק נפקא דהא קני ליה, וי"ל התם במוסר שטרותיו לב"ד ממש אבל הכא אינו מוסר להם אלא שכותב מוסרני לכם כלומר בכל מקום שהם יהיו כמסורות לידכם, ואמרו בירושלמי ואפילו נתונות ברומי, והכי נמי משמע במשנת מס' שביעית המלוה את חבירו על המשכון והמוסר שטרותיו לבית דין אין משמטין פרוזבול אינו משמט וזה אחד מן הדברים שהתקין הלל וכו', ותמהני אי מדאורייתא במוסר שטרות סגיא אמאי תיקן הלל פרוזבול הרי מי שרוצה להלוות יכול להלוות ולמסור שטרותיו לב"ד ולא לעבור על דברי תורה, ואפשר שאין העם רוצים למסור שטרותיהם ביד אחרים, ועוד מפני מלוה על פה שאי אפשר, לפיכך תיקן פרוזבול, ולי נראה דההיא דספרי אסמכתא היא וכשאמרו מוסר שטרות אין משמטין מתקנתו של הלל אמרו, והכי משמע בירושלמי פרק בתרא דשביעית דגרסינן התם תשמט ידיך ולא המוסר שטרותיו לב"ד מכאן סמכו לפרוזבול מן התורה, ופרוזבול דבר תורה, כשהתקין הלל וסמכוהו לדברי תורה, ואני תמה למה ליה להלל לפרוזבול ליתקין ע"מ שלא תשמטנו בשביעית, איכא למימר אי כולי עלמא עבדי הכי משתכח תורת שביעית ולפיכך לא

רצה לומר להם, אבל השתא מינכרא מילתא ואמרי בי דינא הוא דקא עביד, אי נמי בשעת הלואה זימנין דלא דכירי וכיון דפסדי כלל איכא נעילת דלת אבל כשהלוו והגיע ערב שביעית כל אחד הולך וכותב לעצמו.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף לו עמוד ב

ראה הלל שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, עמד והתקין פרוסבול. ומי איכא מידי, דמדאורייתא לא משמטא שביעית, ותקינן רבנן דתשמט? אמר אביי: שב ואל תעשה הוא. רבא אמר: הפקר ב"ד היה הפקר, דאמר ר' יצחק: מנין שהפקר ב"ד היה הפקר? שנאמר: אוכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה. רבי אליעזר אמר, מהכא: באלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות וגו', וכי מה ענין ראשים אצל אבות? לומר לך, מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילין העם כל מה שירצו. איבעיא להו: כי התקין הלל פרוסבול - לדריה הוא דתקין, או דלמא לדרי עלמא נמי תקין? למאי נפקא מינה? לבטוליה, אי אמרת לדריה הוא דתקין מבטלינן ליה, אלא אי אמרת לדרי עלמא נמי תקין, הא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו - אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין, מאי? ת"ש, דאמר שמואל: לא כתבינן פרוסבול אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא; ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקין, בשאר בי דינא נמי לכתבו! דלמא כי תקין הלל לדרי עלמא - כגון בי דינא דידיה, וכרב אמי ורב אסי, דאלימי לאפקועי ממונא, אבל לכולי עלמא לא.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות הלואה סימן סז

סעיף יח

כ' } לו } לה'] פרוזבול, אינו משמט. ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמיטה, יט' } והמחום רבים עליהם באותה העיר. לא] הו"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין (טור וב"ש בשם הפוסקים), ונראה לי } לז' } דיש להקל כ' } בזמן הזה.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ט

הלכה יז

אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר (פח) כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי (פט) * שהן ראויין (צ) להפקיע ממון בני אדם, (צא) אבל שאר בתי דינין אין כותבין.

תוספות מסכת גיטין דף לו עמוד ב

דאלימי לאפקועי ממונא - ר"ת כתב פרוסבול כי היה אומר דלא בעינן אלא ב"ד חשוב שבדור ואשכחן נמי (לקמן לז). שהיו מקילין רבנן דבי רב אשי דמסרי מילייהו אהדדי תנן במסכת שביעית (פ"י מ"ה) פרוסבול המוקדם כשר והמאוחר פסול ומפ' בירושלמי משום דפרוסבול אינו מועיל מה שמלוה אחר כתיבת פרוסבול אלא למה שהלוה קודם זמן הכתוב בפרוסבול ולכך מאוחר פסול דמרויח שלא כדין כל מה שהלוה אחר כתיבת פרוסבול עד זמן הכתוב בו.

תרומת הדשן סימן שד

שאלה: חוב שעברה עליו שמיטה אם יכול המלוה לכופו ללוה בערכאות של נכרים שיפרענו, כיון שכתב בשטר בין בדיני ישראל ובין בדיני נכרים אי קא עבר על לא יגוש או לאו? תשובה: יראה אע"ג דכתב ר"י וכן מוכח מדברי ר"ת וכמה גאונים, וכן מפ' רש"י פ"ק דע"ז/ דף ט ע"ב רש"י ד"ה האי/ דשמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, לא חזינן רבנן קשישי בדורותינו דהוו מורו לנהוג עתה שמיטת כספים. ואדרבה שמעתי שהיה אחד טוען שמיטת כספים לפטור מהלוואה היה נחשב כאחד מן המתמיהים. גם אותו שהיה טוען שמיטה לא היה טוען טענה זו, אא"כ היה לו בלא"ה אמתלאות אחרות שדא ביה נרגא. וכה"ג כתב ג"כ בטור חושן משפט מתשובת הרא"ש שבאותו/שבאותה/ מלכות שהיה בו הרא"ש לא רצו לדון בה ולנהוג שמיטת כספים, וצווח

הרא"ש ככרוכיא על ככה ולא אשגחו ביה, ואמרו לו דיש להם יפוי כח בשטרותיהן שכתבו בהן שיוכל מלוה לכוף הלוה בכל הדרכים בין שהם דתיהם ובין שאינם דתיהם. והיו רוצים לומר דעל ידי שופרא דשטרא היו יכולין לכוף הלוה שהרי מחל לכופו שלא כדת. וכתב הרא"ש על זה דלא מהני דהוי מתנה על מה שכתב בתורה, ומ"מ מסיק שם דהוא היה נוהג שמיטה והיה דן כך ואעפ"כ לא היה סותר מנהגם ע"כ. ונראה למצוא קצת טעם וסברא אמאי לא נוהגים תורת שמיטת כספים עתה בדורותינו, משום דקי"ל כרבי דשמיטת כספים בזמן הזה אינו אלא מדרבנן זכר לשביעית, אבל מדאורייתא בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים. כך דרש לה רבי בתלמודא, וא"כ נוכל לומר דלא תקינו /תיקנו/ זכר לשביעית אלא בארצות שקרובים לא"י כגון בבל ומצרים. וכה"ג תירץ ר"י בחד שינויא דמה"ט לא נהגינן תרומות ומעשרות בארצינו, דאשכחן דהוי נהיגי בהו האמוראים בבבל דלא גזרו בה"ל רק לארצות הקרובים לא"י ולא ברחוקים. ואע"ג דחלה נוהג בכל הארצות וחילק בה, משום דחלה דמיא טפי לחובת הגוף מלחובת קרקע, משום דבעל העיסה חייב בה ולא בעל הקרקע, ול"ד לתרומות ומעשרות דחובתם רק על בעלי קרקע. ולפ"ז כל שכן שמיטת כספים שתנהג בכל הארצות דחובת הגוף ממש היא, כדאיתא בהדיא פ"ק דקדושין קרוב לסופו /דף לח ע"ב/. י"ל דמ"מ הואיל ואתקש שמיטת כספים לשמיטת קרקעות, ושם שמיטה חדא הוא דתרווייהו בקדושת שביעית תלוי, ובזמן הזה לא נתקן אלא זכר לשביעית דמיא טפי לחובת קרקע מחלה. וכן משמע התם פ"ק דקדושין דהא אי לא הוה קרא הוי דרשינן דאפי' בזמן השמטת קרקע לא תנהוג שמיטה בח"ל אלא בא"י. והשתא נמי דרביה קרא, מ"מ דמיא נמי לחובת קרקע משום דשם שמיטה חדא היא כדפרישית. והא דכתבו המחברים דר"ת כתב פרוזבל בימיו, וכן הא דלעיל דכתב אשרי דיש לנהוג תורת שמיטת כספים, אפשר לא ס"ל כהך שינויא דר"י דיש לחלק בה"ל בין ארצות קרובות לרחוקות, וכן הוא האמת דר"ת תירץ ההיא דתרומות ומעשרות בע"א משינויא דר"י. אכן אנן אשינויא דר"י סמכינן לענין שמיטה. וגדולה מזו אשכחן לגבי כלאים דנהוג עלמא כר' יאשיה דאינו חייב עד שיזרע חיטים ושעורים במפולת יד, וכתב ר"י דאע"ג דאיכא כמה סתמים דלא כרבי יאשיה, מ"מ בדורות אחרונות בימי ר"נ בר יצחק הקילו לנהוג כרבי יאשיה. הא קמן דאפילו באיסור דאורייתא סמוכים דרי בתראי אחר תנא נגד כמה סתמים. כל שכן במאי דתקון רבנן רק לזכר שביעית, דנוכל לסמוך אחד שינויא דגאון אע"ג דגאוני קמאי לא בעי לסמוך עלה. אבל משום דכתב בשטר דיכול לכופו בין בדיני ישראל ובין בדיני נכרים, והיה ר"ל שלשון זה משמע שהתנה עמו שלא ישמטנה, ואמרינן בפ"ק דמכות /דף ג ע"ב/ המלוה את חברו שלא תשמטנה שביעית שביעית משמטתה, על מנת שלא ישמטנו שביעית אין שביעית משמטתה. ופירש"י שם הטעם דהמתנה שלא תשמט שנת השמטה אין זה תנאי דאין שנת השמיטה מסורה בידו ולהתנות עליה שלא תשמט. אבל המתנה על עצמו שלא ישמיט הוא בשביעית כל תנאי שבממון תנאו קיים. אין נראה שלשון זה כולל שמוחל תורת שמיטה דאין כותבין לשון זה בשטרות, אלא להך שופרא דמילתא שאם ידחה הלוה למלוה בדיני ישראל שיוכל זה לכופו בדיני הנכרים, אבל לא קבל עליו כלל בלשון זה שאם יתרצה בדיני ישראל ולא ידחנו בכלום שיכריחנו בדיני האומות, וא"כ אין כאן מחילת תורת שמיטה. וההיא דלעיל מתשובת הרא"ש דאם כתב בשטר בין שהם דתיים ובין שאינם דתיים דהוה מתנה על מה שכתוב בתורה, נראה דאינו ר"ל דמטעם שמיטה הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, דהא ברירנא לעיל דמצי להתנות על עצמו שלא ישמט, אלא ר"ל דמה שמתנה לכוף בדרכים שאינם דתיים זה מתנה על מה שכתוב בתורה, דהתורה ציוותה שלא לעבור על דת וההלכה רק ללכת בחוקי התורה ודתותיה. וא"ת דכה"ג שרי אפילו בלא תנאי לכוף הלוה בשמיטה ע"י שלטוני האומות, וכה"ג לא קרינן לא יגוש כדמשמע מתוך פירש"י פ' השולח /גיטין לז ע"ב/, אהא דקאמר ותליא ליה עד דקאמר הכי כלומר במתנה אני נותן לך. ופירש"י אם ירצה הלוה לחזור בו כשיאמר לו המלוה משמט אני אם גברה יד המלוה יתלוה /יתלנו/ על עץ עד דאמר במתנה אי נותן לך, ואין כאן לא יגוש דלאו בבית דין קתבע ליה ע"כ. הא קמן היכא שאין כופהו ע"י ב"ד לית בה משום לא יגוש. וערכאות של נכרים לאו ב"ד מיקרי כלל דהא דרשינן לפנייהם ולא לפני הנכרים, יש לומר דשתי תשובות בדבר דהא דאפי' שרי לכופו בזרוע ובגבורת יד אפ"ה על ידי נכרים אסור לעשויו. דכה"ג כתב מרדכי שלהי הגזול קמא דאפי' במידי דדינו כל דאלימ גבר אין לתקוף ולאדם אחד על חברו על ידי נכרים כלל, דמכוער הדבר לעשויו על ידי נכרים. ואידך דמשמע מתוך פירוש רש"י ומתוך הסוגיא התם דתליא ליה עד דאמר הכי, קאי דווקא אהיכי דכבר החזיר הלוה החוב למלוה ואמר לו מלוה משמט אני כמו שצריך לומר, ואם אמר לו הלוה אעפ"כ במתנה אני נותן לך שרי לקבל. ואהא קאמר ותליא ליה עד

דאמר הכי, אבל לתוקפו בזרוע מעיקרא כדי לפרוע לא אשכחן כלל. ואע"ג דמקושיית אשירי דמקשה אפירוש רש"י דא"כ בטלת תורת שמיטה, משמע דמעיקרא כפירת פרעון קאמר רש"י, צורתא דשמעתא לא משמע הכי כלל למדקדק שם. ודברי אשירי אפשר ליישבו וגם אחרי דכתב שם אשירי דלא נהירא פירוש רש"י, דרצה לומר תליא ליה שיכופו בזרוע אלא פירושו שתולה לו עיניו דרך חינוך, שיאמר לו אעפ"כ במתנה אני נותן לך. וכן כתב סמ"ק וכן משמע בפשיטות בסמ"ג. וא"כ ליכא למיסמך אפירוש רש"י ולכוף ע"י נכרים כלל.

שולחן ערוך חושן משפט הלכות הלואה סימן סז

סעיף א

א א {א אין שמיטת א' } {כספים נוהגת מן התורה, אלא ב' א' } {בזמן שהיובל נוהג. ג } {ב' ומדברי סופרים שתהא א' } {שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, ד' } {בכל מקום. הגה: (רמב"ם פ"ט מה' שמטה שער מ"ה והר"ן בשם י"א) כן הוא הסכמת הפוסקים. ה' } {אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה; א' } {ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגים דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגים עדין בזמן הרא"ש, כמו שכתוב בתשובה (הטור ס"ה הביאו) } {ג' } {שהיה צווח ככרוכיא לבטל המנהג, ולא אשגחו ביה, ב' } {וכבר כתבו גם כן האחרונים ז"ל (בד"מ ס"ה הביאו) (א) } {ד' } {א' } {ב' } {טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר ו' } {בדברי מהרי"ק שורש צ"ב ומהר"ר איסרלן ז' } {בת"ה סימן ש"ד ובמהרי"ל, ב' ואין לדקדק אחריהם. ג' } {ובחשבון שנת השמיטה נפלה מחלוקת, ח' } {ה' } {ה' } {והעיקר ששנת ש"כ ושנת שכ"ז היתה שמיטה, ואם כן יהיה שנת של"ד הבע"ל שמיטה, יהי רצון שיבנה בית המקדש ויחזרו אז למנות שמיטין ויובלות כי יבא של"ה (בראשית מט, יא) לפרט.

<https://bethdin.org/wp-content/uploads/2022/08/Pruzbul-5782.pdf>.